

Pod gladino dilem o evtanaziji

Kdo pa je specialist za smrt?

Z ddr. Andrejem Pleterskim, koordinatorjem delovne skupine za pravno ureditev pomoči pri dokončanju življenja

Glorija Lorenci

V začetku junija 2018 je v starosti 95 let umrl dr. Janko Pleterski, znani slovenski zgodovinar in profesor. Zadnja leta je živel v domu starejših občanov skoraj popolnoma slep in gluha. Želel si je umreti. Mesec pred smrtjo so mediji objavili njegovo pismo državnemu zboru, ki je pretreslo ljudi. Danes se njegov sin Andrej Pleterski, trojni doktor znanosti, zavzema za pravno ureditev pravice do pomoči pri dokončanju življenja.

Pred slabim letom je vaš oče, akademik dr. Janko Pleterski, po neuspelem poskusu, da bi si sam vzel življenje, poslal državnemu zboru pismo: "Želim izraziti svojo željo, da uveljavim svojo osebno človekovo pravico do smrti." Čutite, da vam je predal štafeto palico? Da morate nadaljevati, kjer se je sam ustavil?

"Oče ni nikoli pokazal, vsaj nakazal, da pričakuje od mene kakršnokoli javno zavzemanje za pravico do dostojne smrti. To je treba vedeti. Vse, kar je od mene želel, je bila samo tehnična pomoč pri oblikovanju pisma. Ker je bil skoraj povsem slep. Gotovo pa ni nikoli pomislil, da bi jaz moral nadaljevati prizadevanje za sistemsko rešitev pravice do dokončanja življenja. Seveda mi je bilo ves čas jasno, da si v resnici želi končati življenje, ki mu je bilo samo še v breme, in jasno mi je bilo, da duševno hudo trpi. Če bi se mu posrečil samomor, bi bila tudi zame zgodba najbrž končana. Ker so ga rešili, se je odločil še za zadnje simbolno dejanje, za pismo državnemu zboru, v katerem je izrazil željo, da bi mu morala biti priznana pravica do smrti."

Pismo, ki je prišlo tudi v javnost in je pravzaprav spodbudilo razpravo, sredi katere smo zdaj.

"Bilo mi je popolnoma jasno, da je pismo bob ob steno in da tudi zanj pomeni le simbolno dejanje, ki ga lahko naredi, ker nič drugega več ne more. In vedel je, da zanesljivo ne bo imelo nikakršnega takojšnjega učinka. V resnici je bilo tako. Od strokovne službe parlamenta je dobil uradni odgovor, da je bila ta diskusija v ustreznem skupščinskem odboru sprožena že leta 2015 in da niso sprejeli nobenega sklepa. Pika. S tem je bila zanje stvar opravljena. To pa je bila tista točka, ko sem začel razmišljati, ali je vse

skupaj bilo res vredno zgolj tega, da se konča na točki nič.

Oče je pismo, ki ga je naslovil na državni zbor, poslal tudi nekaj prijateljem in znancem; zanj je torej vedelo več ljudi. Nekdo od njih me je vprašal, ali lahko da pismo v javnost. Prej o tem sploh nisem razmišljal, ko pa mi je bilo postavljeno to vprašanje, sem pomislil: kaj pa je lahko bolj javnega od pisma državnemu zboru? Posvetoval sem se z očetom in odločila sva se, da lahko gre pismo tudi v medije. Ker se oče ni mogel pogovarjati z novinarji, so se obrnili name, postal sem njegov glasnik."

Najbolj žalostni del pisma govori o tem, da se je poskusil sam ubiti.

"A se ni izšlo. Občudujem ga, da je to zmožel. Z nožem si prerezati žile ... Potem ko so ga pripeljali nazaj v dom, mi je dejal: 'Andrej, a veš, koliko časa sem se moral rezati, da je pritekla kri ...' Videl sem kopalnico, v kateri je poskušal napraviti samomor. Bilo je kot v klavnici, kri povsod. Uštel se je. Mislim, da bo v nekaj minutah izkrvavel, pa ne gre tako hitro. In imel je nesrečo, da je nekdo od zaposlenih v domu vstopil v njegovo sobo in zagnal preplah. Bil je še pri zavesti in je prosil, naj ga pustijo pri miru, naj ga ne vlečejo v življenje."

Iz doma so vas takoj poklicali.

"Oče je seveda imel podpisano izjavo o zavrnitvi zdravstvene oskrbe. Ko so me poklicali iz doma, sem jih spomnil na to njegovo vnaprejšnjo izjavo in rekel, naj ga pustijo umreti. Odgovorili so, da v tem primeru izjava ne velja."

In v resnici bi kazensko odgovarjali.

"Rekli so, da so v domovih že imeli podobne primere, da so se pozanimali na policiji in sodišču, kako ravnati v takšnih situacijah. In ja, kazensko bi odgovarjali, če bi ga pustili umreti. Kar seveda pomeni, da obstaja polje sivine in nejasnosti pri zakonu o pacientovih pravicah. V tistem trenutku, ko je ležal tam ves krvav in je bilo osebje doma gotovo pretreseno, mi je bilo jasno, da to nikakor ni situacija, v kateri bi akademsko razpravljali o tem, kdo ima prav in kaj zdaj narediti. Tudi s kirurgom, ki ga je oskrbel na urgenci, sva govorila in ugotovila, da problema v zatečenem trenutku ne moreva rešiti in da zaostrovanje ni smiselno. Tri mesece zatem je oče umrl naravne smrti, od starosti. A ko sem kasneje govoril z gospodom Voljčcem, predsednikom komisije za medicinsko etiko, je dejal, da bi vseeno morali upoštevati očetovo voljo, da se mu ne pomaga. Zato pravim, da je na tem polju sivina. Nekdo bo odgovoril tako, drugi različno."

Vemo, da je bil vaš oče erudit, imeniten slovenski zgodovinar. Kakšen oče je bil? Ni čisto samoumevno, da se starši in otroci odkrito pogovarjajo o smrti, še manj o prostovoljnem končanju življenja.

"Oče je seveda imel v družini vlogo znanstveni-

ka, okrog katerega hodimo po prstih, ko dela, in ne trkamo na vrata njegove delovne sobe. Moja mama - ki je tudi več ni - mu je doma ustvarjala neko mikro idealno klimo, v kateri je lahko nemoteno raziskoval. Takšen je moj zgodnji spomin. Tam okrog moje polnoletnosti pa me je vzel za popotnega tovariša, bil je namreč navdušen hodec. V letih 1974 do 1976 sva v etapah prepešala 'jugoslovansko diagonalo', kot sva jo imenovala. Pot med dvema med seboj najbolj oddaljenima tromejama v tedanji Jugoslaviji. Začela sva na italijansko-avstrijsko-slovenski tromeji na Peči in končala na Belasici, ki je bila bolgarsko-grško-jugoslovanska tromeja. Ko si s kom nepretrgano 24 ur več tednov, sta samo dve možnosti: ali se na smrt skregaš ali pa se zelo zbližaš. Midva sva se zelo zbližala in postala tovariša v najbolj plemenitem pomenu besede. Bil je moj tovariš v življenju in jaz njegov, še zlasti v teh zadnjih letih, ko je bil v domu in sem bil v marsičem njegova zveza s svetom. Navezana sva bila drug na drugega. Vsak teden mi je vsaj dve uri govoril o tem, kar se mu je v dneh od prejšnjega srečanja vrtelo po glavi, in hočeš nočeš se te stvari naložijo v tebi. Enostavno se ti zgodi. Vse to je pripeljalo do točke, ko se mi je zazdelo, da moram dejavno vstopiti v proces, da bi prišli do zakona o pomoči pri dokončanju življenja."

Nikoli ne uporabite pojma evtanazija. Tudi v naslovu predloga zakona te besede ni. Ker se že dolgo tako nepravilno uporablja? Saj veste: aktivna, pasivna, prostovoljna ...

"In ker je dobila beseda evtanazija en takšen slabšalni pomen. 'Pomoč pri dokončanju življenja' se mi zdi veliko bolj ustrezno."

In tako ste po smrti očeta postali koordinator delovne skupine - nastala je v okviru Srebrne niti, združenja za dostojno starost - za pravno ureditev pomoči pri dokončanju življenja.

Andrej Pleterski: "Vsi upamo, da bomo umrli lahke smrti. Kako bomo umrli, pa ne vemo."

Foto: Robert Balen

"Življenje prinaša razne izzive, vsak izziv pomeni napor in odgovornost. Včasih se iz živom izmakneš, ker je tako bolj enostavno, pride pa trenutek, ko ugotoviš, da se ne moreš več izogibati. In če je kaj v življenju res vredno, da se temeljito potrudim, je to gotovo sprejetje zakona o pomoči pri dokončanju življenja, ki zadeva prav vsakega državljana. Da mu je dana možnost izbire."

S kakšnim ciljem bi se zadovoljili?

"Cilj je pripraviti osnutek predloga zakona in ga predložiti poslancem državnega zbora, z željo seveda, da ga čim več poslancev podpre in da gre potem vse skupaj v utečen zakonodajni postopek. Osnutek predloga zakona je v izdelavi - gre seveda za strokovno pravniško delo - in ga bomo predstavili javnosti, ko bo narejen. Za zakonodajni skupščinski postopek pač potrebujes ustrezen osnutek predloga zakona."

Zakaj niste šli po lažji poti: da ga vloži katera od političnih strank?

"Ta čas si sploh ne želim, da bi se o tej temi izrekale politične stranke."

Ker je utečena praksa, da kar ena politična opcija predlaga, druga politična opcija ruši?

"Žal obstaja ta praksa in tudi iz izkušenj lahko govorim, ker sem nekajkrat sodeloval na sejah odborov za znanost. Vem, kakšna je bila klima v državnem zboru sredi devetdesetih, denimo, in kakšna je zdaj. V devetdesetih smo se pogovarjali o določeni temi, ki jo je bilo treba urediti, in vsi člani odbora so sodelovali v diskusiji, skupno razpravljali, sprejeli skupni sklep kot člani tega odbora ne glede na to, iz katere stranke so prihajali. Četrto stoletja kasneje sem bil na

podobni seji - spet je šlo za znanost - priča dejstvu, da vsak zastopa svojo stranko in se bori proti kolegu iz stranke druge politične opcije. Absurd je bil v tem, da so se vsebinsko vsi strinjali, a ko je bilo treba sprejeti sklep, so ga nekateri zavrnili, ker ni prišel iz njihove stranke. Takšna je danes klima na sejah parlamentarnih odborov. Kar ena stranka predlaga, bo stranka druge politične opcije povozila samo zato, ker ni sama predlagatelj. Pravi čudež je, da se o čemerkoli sploh zmenijo."

Gospa Alenka Čurin Janžekovič, ki si je plačala pomoč pri samomoru v Švici, si pa želi, da ji ne bi bilo treba končati življenja v tujini, je povedala, da je eni od poslank razložila svoje stanje in da jo je razumela in podprla.

"Tako je - če se s katerimkoli poslancem pogovarjate na štiri oči in ga potem gledate v parlamentu, spoznate, da je tako, kot da bi pred seboj imeli dr. Jekylla in gospoda Hyda. Privatno je popolnoma normalen, razumen človek, čuteč, topel, z njim lahko govorite, kar hočete. A v tistem hipu, ko je po službeni dolžnosti v kakem odboru ali pa razpravlja v parlamentu, je to popolnoma druga oseba. Samo upam lahko, da bomo pri glasovanju poslance ujeli v podobi dobrega dr. Jekylla; potem imamo možnost, da bo zakon sprejet. Če pa pride do strankarskega preigravanja, bomo zelo na slabem."

Razprava o evtanaziji se ne odpira prvič. Verjamete, da se vprašanje pravice do dostojne smrti po vročih razpravah ne bo spet umaknilo v zatišje? Je tokrat lahko drugače?

"Debate so se redno končevale z argumenti, da se zdravniki pravzaprav ne srečujejo z ljudmi, ki si želijo pomoč pri končanju življenja. Tokrat

se je prvič zgodilo, da so se trije ljudje javno postavili in izrazili to željo. To je bil velik preskok. Zdaj smo torej v situaciji, ki se zgodi na koncu zgodbe o cesarjevih novih oblačilih. Vsi se sprenevedajo, kako čudovita oblačila nosi cesar v sprevodu, dokler fantič iz ljudstva ne zakliče: 'Saj je vendar gol!'

V razpravah poslušamo, da 'prava' tema ni pomoč pri končanju življenja, ampak paliativna oskrba. Češ, ko bo ta dostopna vsem, bo problem mučnega umiranja rešen. Ni res. Moj oče je bil vzorčni primer človeka, ki paliative ni potreboval. Nič ga ni bolelo, trpel pa je neznosne duševne bolečine. Teh mu tudi psihiater ne bi mogel lajšati, saj so bili razlogi za bolečine popolnoma jasni. Oče je bil slep in gluhi in obnemogel. Zdrav, pronicljiv duh, ujet v popolnoma sesutem telesu.

S pravno ureditvijo pravice do pomoči pri končanju življenja bi imel vsak človek možnost izbire, kar pomeni, da nihče nikogar v nič ne sili. Zdaj veljavna prepoved pomoči pa sili ljudi, da umirajo v bolečinah, in je nasilje nad človekom. Ki ga nekateri zagovarjajo samo zato, da bo podoba družbe, v kateri živijo, ostala nespremenjena, taka, kot so je navajeni, in da lahko zvečer zaspijo z zavedanjem, da stojijo na branikih civilizacije."

Na tiskovni konferenci Srebrnih niti ste člani in nekateri podpisniki pobude za pravno ureditev pomoči pri dokončanju življenja predstavili argumente, zakaj naj jo država omogoči. Naslednji teden bodo na simpoziju Slovenske medicinske akademije govorili predstavniki medicine, teologije, pravištva ... Iz naslovov referatov sodeč, z argumenti "proti". Vidite kje presek stališč?

"Vprašanja, odgovori, argumenti in protigargumenti se nenehno samo še ponavljajo. Nobenega novega vidika ni. V končni fazi gre samo za to, ali je družba civilizacijsko dovolj zrela, da je sposobna sprejeti takšen zakon. Ne morem pristati na argument, da kot družba še nismo dovolj zreli zanj. Ravno nasprotno: prav s sprejetjem zakona družba dokaže, da je civilizacijsko na dovolj visoki stopnji. In seveda je to prvenstveno politična odločitev. Politična v plemenitem pomenu besede. Starogrška beseda polis pomeni državno skupnost in vsak državljani je del te skupnosti in kar razmišlja kot državljani, je politično. Pravica do pomoči pri končanju življenja je tako močno politična, kot le more biti. Vsak državljani in državljanka imata moralno in vsakršno pravico odločati o tem, ne pa neki specialisti. Kdo pa je specialist za smrt? Če sem nekoliko ironičen - to so zgolj pogrebci in mrliški ogledniki."

Nekaj podpisnikov pobude pravi, da so jo podpisali iz sebičnih nagibov. Ker je blagodejno vedeti, da lahko odideš, če življenje postane neznosno.

"Za možnost da 'lahko' gre. Da ima človek možnost izbire in zavest, da ta možnost obstaja. Prejšnji mesec sem bil v Celju na Hospickafeju, ki je neformalen družabni dogodek Hospica. Tam so mi plemenite in zelo požrtvovalne prostovoljke Hospica povedale, da sta med 600 uporabniki paliativne oskrbe samo dve osebi izrazili željo po pomoči v smrt. Kar je izjemno majhen odstotek in kar potrjuje, da je paliativa strašansko pomembna. Zato je skrajna sramota, da zakon o dolgotrajni oskrbi po toliko letih priprav še zmeraj ni prišel v državni zbor, in sramota je, da ministrstvo za zdravje to neurejeno paliativo ponuja kot rešitev."

Ne vemo vnaprej, kako bomo umrli. Vsi upamo, da bomo umrli lahke smrti. Da bomo šli spat in se ne bomo več zbudili. Ena od možnosti je, da bomo zboleli in bo hudo, ampak bomo deležni paliativne oskrbe in bomo relativno neboleče zdrsnili v smrt. Lahko pa se znajdemo med tistimi, ki jim bo konec neznosen zaradi telesnega in duševnega trpljenja. Vedeti, da v takšnem stanju obstaja dobitljiv izhod iz trpljenja, bi marsikomu olajšalo tudi dožemanje svoje lastne starosti."

"Želim izraziti svojo željo, da uveljavim svojo osebno človekovo pravico do smrti. Izrazil sem svojo željo tudi s svojim dejanjem, o katerem priča brazgotina pod zapestjem moje levice."

Ta brazgotina priča tudi o tem, da sistem v Sloveniji te moje človekove pravice ne priznava. Hočem posebej poudariti, da vztrajam pri stališču, da bi morala biti ta pravica do smrti priznana v Sloveniji pa tudi v vseh drugih državah. Moja želja in namen je opozoriti državni zbor RS kot najvišji organ naše državne suverenosti, da mora sistem demokracije to vprašanje pravice rešiti sistemsko. Sam v tem smislu kaj drugega ne morem storiti več."

Janko Pleterski
v pismu državnemu zboru

Rekel mi je: "Andrej, a veš, koliko časa sem se moral rezati, da je pritekla kri ..."